

Anotace

Disertační práce Překážky efektivnosti práva poukazuje na jevy, procesy a přístupy, které snižují sociální účinnost práva. Efektivnost práva je představena jak ve své teoreticko-právní podobě, tak v podobě ekonomické a sociologické. Autor neupřednostňuje žádný model efektivnosti, ale uvádí jejich přednosti a nedostatky. Značný odstup má i od ekonomické ideologizace práva. Efektivnostní studie musí vždy sledovat skutečné působení práva, a zjednodušeně řečeno sledují rozdíl mezi právem v knihách a právem v akci. Z rozboru abstraktní efektivnosti plyne, že efektivnost práva je nutno pojímat jako jeden celek a zaměření se na dílčí výsledky může snižovat celkovou efektivnost. Efektivnost měřená náklady nemůže být zdrojem uspokojivých výsledků, neboť pomíjí celou skupinu cílů, které nemohou být vyjádřeny přímým finančním výnosem.

Úvahy jsou činěny na pozadí dějů probíhajících v tranzitivní společnosti, společnosti, která prodělává hlubokou změnu. Transformace evropského státu musí ve XX., resp. XXI. století probíhat právními prostředky. Sám tento fakt narušuje efektivnost práva, neboť právo se stává nestabilním.

Paradoxní příčinou neefektivnosti práva je instrumentalismus a myšlenka řízení společnosti pomocí práva. Právo tyto úkoly není schopno splnit, resp. je schopno je splnit jen za cenu vysokých nákladů, jímž neodpovídají dosažené výsledky. Právo se chová sebeprodukcující, sebevztažný a sebeorganizující systém (autopoietický systém), který se vzpírá jednoduché manipulaci. Uspokojivá úroveň efektivnosti práva tak nemůže být dosažena tam, kde bylo právo užito bez ohledu na své omezené možnosti a bez ohledu na vlastnosti práva. Právo rovněž musí pracovat s realistickým obrazem skutečného chování a motivů adresátů, interpretů a aplikátorů práva. V opačném případě opět nebude efektivní.

Silný vliv na sociální účinnost práva má nedostatečné ujasnění cílů a funkcí práva. Jde o zásadní podmínku - bez jasně stanoveného cíle nelze ověřitelně posoudit míru jeho dosažení. Úvaha o efektivnosti není možná.

Efektivnost je však snižována i nedostatečným respektem k důležitosti rozsuzovací funkce práva a funkce řádu, kdy v transformačním období je akcentována funkce práva jako nástroje společenské změny, k níž jsou přesouvány zdroje, na úkor dříve zmíněných funkcí a navíc užití práva jako nástroje společenské změny často maří naplnění rozsuzovací funkce a funkce řádu.

Zvláštní příčinou snížené efektivity ve sféře uplatnění rozsuzovací funkce je podvědomé užívání konsenzuálního modelu společnosti, v němž je střet vnímán jako něco dočasného, něco co lze odstranit. Konflikt však provází každodenní život pluralitní společnosti, což plyne z odlišnosti perspektiv pohledu na společenskou realitu. Právo musí být schopno střety efektivně řešit. Ostatně bylo koncipováno jako prostředek mírového řešení konfliktů.

Právní věda se nemůže otázkám efektivity vyhýbat a je důležité, aby si uchovala schopnost vést vědecký dialog s ostatními společenskovědními obory, které zkoumají působení práva. Praktické otázky a praktické využití získaných poznatků tradičně patřilo do výzkumného pole právní vědy a je tomu tak i nyní.

Překážkou efektivity práva je cokoli, co snižuje či eliminuje dosažení cíle právní úpravy a fungování práva.

Cesty ke zvyšování efektivity práva často bývají hledány ve zkvalitňování právního vědomí, které nemá s efektivností práva přesvědčivou souvislost. Právní vědomí je snad ještě tíže instrumentalizovatelné než právo samotné. Právo je aktéry využíváno strategicky, k dosažení cílů, které se nepřekrývají s cíli práva a právní vědomí a znalosti práva jsou rovněž užívány strategicky.

Společenský konsensus vymezuje sféru účinnosti práva na obou uvažovaných pólech – právo nemá sílu prosadit postoje zcela protichůdné postojům společnosti a nasazování práva tam, kde je norma dodržována je škodlivé, neboť je zbytečně komplikován právní řád. Složitost práva přímo oslabuje jeho efektivnost.

Prísnost sankcí není pro dodržování právní normy klíčová, důležitější je dostatečnost kapacit vynucení, vědomí neodvratnosti sankcí a důvěra, že právo je jednotně vynucováno.

Právo je nejmocnějším normativním systémem soudobé společnosti. Ale není nutné, aby právo toto své výsadní postavení samoúčelně posilovalo soutěžením či dokonce hostilitou k ostatním normativním systémům. Citlivý ohled na ostatní normativní systémy a využití jejich působení může zvýšit efektivnost práva jednak snížením náročnosti na zdroje a jednak užitím výsledků působení ostatních normativních systémů v souladu s cíli, stojí v pozadí právní regulace.

Možnosti ke zvyšování efektivnosti práva lze hledat v oblasti interpretace a aplikace práva, kdy je třeba revidovat převládající mínění, které hledí s podezřením na myšlenky finality v právu. Odmítání úvah o účelech a cílech norem bylo stylovým prvkem socialistické právní vědy, která zvýraznila tento tradiční prvek rakouské a české právovědy první poloviny dvacátého století. Vědecká debata o přípustných metodách se nemůže obejít bez komparativních poznatků, získaných jak napříč prostorem, tak napříč časem. Stejnou diskusi je třeba vést i efektivním nastavení vztahu mezi legislativou a judikativou, který je klíčem ke stabilitě práva.

Nestabilita práva je na první pohled vážnou překážkou jeho efektivnosti. Avšak dvoustleté poznatky o povaze byrokracie a organizované modernity prozrazují, že zvýšená produkce právních předpisů pramení hluboko v povaze soudobé společnosti. Nestabilita práva by v takovém případě byla obtížně odstranitelná. Cesta ke zvýšení efektivnosti práva by v tom případě vedla přes úsilí o zachování stálé podoby strukturálních prvků právního řádu.

Překážkou efektivnosti práva jsou nesporně řešení, která nerespektují povahu práva a jeho institucí na straně jedné, stejně jako prosazování právních řešení, které se zcela rozcházejí s povahou sociální reality a logikou ostatních systémů. Tento poznatek se týká vztahu práva a politiky.

Cesta ke zvyšování efektivnosti práva vede přes střízlivé vytyčování cílů, respektování povahy práva a vědomí důležitosti základních funkcí práva pro společnost.